

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

О.В. Ілляшенко, кандидат економічних наук.
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

© Ілляшенко О.В., 2015.

Статтю отримано редакцією 28.09.2015 р.

Вступ. Система економічної безпеки підприємства є функціональною системою, тобто такою, що здатна виконувати низку функцій, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки підприємства. Дієвість і результативність системи економічної безпеки підприємства залежить від якості та раціональності застосування механізмів системи.

Концепція керованості системи економічної безпеки базується на тому, що система економічної безпеки підприємства розглядається як сукупність організаційних стосунків суб'єктів захисту, які відображають логіку їхньої поведінки при здійсненні взаємопов'язаних цільових дій організаційно-правового й економічного характеру для захисту об'єктів безпеки підприємства з використанням різноманітних способів відповідно до прийнятої на підприємстві концепції економічної безпеки та відповідної політики, що реалізує її положення.

Взаємодія суб'єктів і об'єктів системи економічної безпеки підприємства, реалізація організаційних стосунків та, зрештою, виконання системою функцій можливі за рахунок застосування відповідних механізмів. У загальному розумінні механізмами системи економічної безпеки підприємства слід визнати взаємодію в динаміці між елементами (підсистемами або власниками процесів) і суб'єктом системи на основі руху інформації від елементів (підсистем або власників процесів) до суб'єкта системи й у зворотному напрямі. За результатами цієї взаємодії приймаються рішення і виконуються дії з функціонування системи економічної безпеки підприємства, управління нею чи її розвитку.

Механізми системи економічної безпеки підприємства поки ще вивчені недостатньо. Так, виникають питання, котрі потребують методологічного вирішення: яким чином, за допомогою яких специфічних механізмів, що мають входити до складу системи економічної безпеки підприємства, забезпечується захист підприємства від загроз та підвищується рівень економічної безпеки підприємства. Необхідність вирішення цих питань і зумовлює актуальність теми статті.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Найважливішими у системі економічної безпеки підприємства механізмами є механізми управління та функціонування. Саме вони визначають логіку, результативність функціонування й керованість системи [5, 6].

Система економічної безпеки підприємства за своєю суттю є інформаційною системою, усі механізми у її складі також інформаційні. Саме рух інформації та її надання у відповідному форматі – основа поєднання алгоритмів, прийомів, методів, способів і засобів у механізмах системи економічної безпеки підприємства. Тому необхідний механізм другого рівня, який приводитиме у дію вибрані прийоми, методи, способи та засоби захисту діяльності підприємства. Такий механізм названо механізмом захисту діяльності підприємства.

Проблемною сферою у дослідженні механізмів системи економічної безпеки підприємства, що можуть застосовуватися з різними цілями, та у побудові методологічного базису формування механізмів, є понятійний апарат, пов'язаний з визначенням відмінностей або загальних характеристик механізмів. Відсутність фундаментальних досліджень у цій царині економічної безпекології зумовлює необхідність попереднього системного аналізу цього питання, результати якого сприятимуть, по-перше, подальшому поглибленому вивченню системи взаємопов'язаних категорій з метою розуміння сутності процесів у системі економічної безпеки підприємства, а, по-друге, дослідженню поведінки різноманітних механізмів у системі й алгоритмів досягнення бажаного результату.

При вирішенні питань складних соціально-економічних систем більшість дослідників використовують категорію «механізм» завдяки її природі та об'ємності змісту, здатному відповідати заданим параметрам наукової проблеми. Поняття «механізм» має достатньо усталене визначення. Переважна більшість загальних і спеціальних словників надають три визначення цього поняття:

- механізм – це пристрій для передачі й перетворення рухів, що є системою тіл (ланок), у якій рух одного або декількох тіл (ведучих) викликає цілком певні рухи інших тіл системи;
- система, пристрій, що визначають порядок якогось виду діяльності;
- послідовність станів, процесів, які визначають собою якусь дію, явище тощо [1].

Отже, в широкому розумінні механізм є системою, що складається зі значної кількості компонентів, які виконують певні функції, завдяки чому механізм діє. Базуючись на трактуванні поняття «механізму», його принципів та особливостей, можна зробити деякі узагальнення щодо сутності та особливостей механізму захисту діяльності підприємства:

- механізм захисту діяльності підприємства слід розглядати як активну складову частину системи економічної безпеки підприємства, що забезпечує вплив на чинники (обставини, ситуацію тощо), від яких залежить захищеність діяльності підприємства [10]. Дія механізму захисту діяльності підприємства буде результативною, якщо його структура включатиме не лише елементи планування, стимулювання, організацію управління та ресурсну базу [4], а й найактивнішу частину – мотиви діяльності працівників. Він має посилювати їхню мотивацію, сприяти переорієнтації мотивів працівників на цілі діяльності підприємства на основі узгодження цих цілей з інтересами окремих осіб і соціальних груп [7];

- механізм захисту діяльності підприємства забезпечує взаємодію підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища, що визначає місце підприємства у бізнес-середовищі;

- в основу концепції проектування механізму захисту діяльності підприємства покладено його складну внутрішню структуру [8]. Механізм захисту діяльності підприємства – це складна категорія управління, його головною характеристикою є скерованість на досягнення цілей функціонування механізму;

- особливе значення має розуміння того, що механізм захисту діяльності підприємства ґрунтується на формальній та неформальній взаємодії персоналу підприємства [2]. Ця взаємодія може бути скерована на забезпечення економічної безпеки або на подолання спротиву змінам, які виникають у результаті вдосконалення діяльності підприємства, складають основу його розвитку в умовах мінливого зовнішнього та внутрішнього середовища й різноманітних інтересів суб'єктів ринку;

- механізм захисту діяльності підприємства необхідно створювати з використанням системного та ситуаційного підходів [11]. Застосування системного підходу передбачає розгляд усіх компонентів системи у взаємозв'язку; визначення цілей і критеріїв дії механізму та його кожного окремого елемента; погодження локальних критеріїв і підпорядкування їх глобальному критерію, загальній меті [3].

На основі поєднання досліджених положень щодо механізму захисту діяльності підприємства доцільно сформулювати загальне бачення такого механізму: механізм захисту діяльності підприємства розуміють як сукупність взаємопов'язаних структурних елементів і послідовність дій, що формують стан захищеності діяльності підприємства за рахунок отримання позитивного синергетичного ефекту, забезпечують безпеку діяльності й реалізацію поставлених завдань з досягнення захищеності підприємства від економічних загроз.

Постановка завдання. Визначення сутності, складу, призначення, ознак та етапів формування механізму захисту діяльності підприємства у межах дії механізму функціонування системи економічної безпеки підприємства.

Основний матеріал і результати. Створення механізму захисту діяльності підприємства має розпочинатися з визначення його складових елементів та побудови алгоритму їхньої композиції.

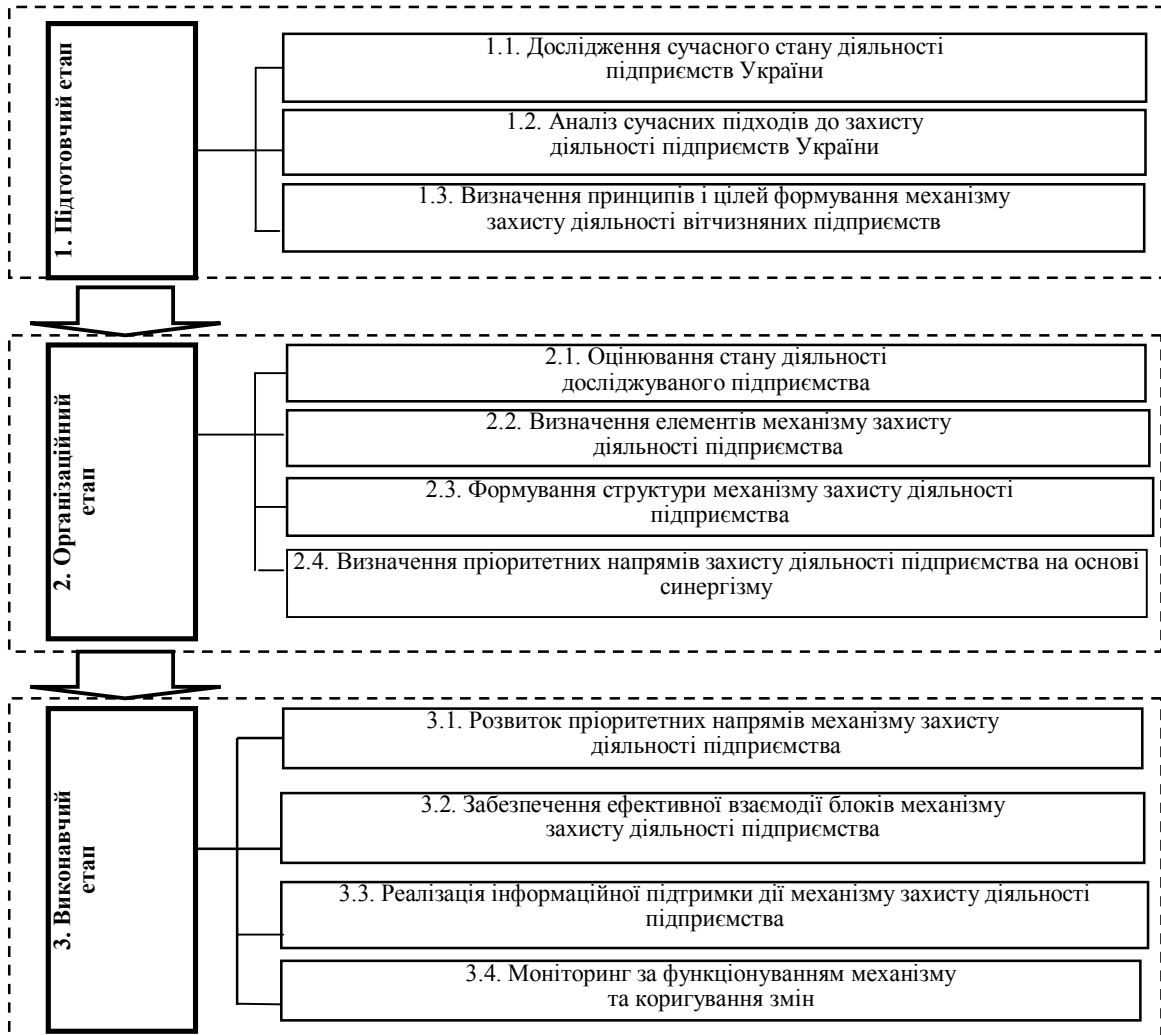
У часовому вимірі дія механізму захисту діяльності підприємства є довгостроковою, що пояснюється двома причинами. По-перше, між прийняттям управлінського рішення та його реалізацією є часовий лаг, так само між реалізацією управлінського рішення й настанням очікуваного ефекту від нього; по-друге, управління підприємством має циклічний характер.

Механізм захисту діяльності підприємства є динамічним та адаптивним. В умовах мінливого зовнішнього й внутрішнього середовища необхідність постійного пристосування та приведення до динамічної рівноваги механізму зумовлює зміну його структури й взаємодії елементів. Тому актуальності набуває перманентний моніторинг стану механізму захисту діяльності підприємства, тобто перевірка відповідності стану механізму поставленим завданням та цілям і оцінювання з позиції наявних умов управління. Для такого моніторингу необхідна система показників, що надає змогу контролю за дією механізму. Її можна сформувати за умов чіткого розуміння ознак механізму захисту діяльності підприємства, зв'язків між цими ознаками, а також їхньої взаємодії та взаємозалежності, яка з'являється при формуванні механізму.

Формування механізму захисту діяльності підприємства проходить декілька етапів (рис. 1). На підготовчому етапі необхідно дослідити тенденції в макроекономіці України, за результатами чого визначаються можливі загрози діяльності підприємства та напрями захисту.

Передумови формування механізму захисту діяльності підприємства дозволяють підвищити його об'єктивність і функціональність, а також урахувати найважливіші особливості діяльності підприємств в Україні.

Надалі формування механізму передбачає аналіз сучасних підходів до захисту економічної діяльності вітчизняних підприємств. Використання найефективніших методів, інструментарію, критеріїв та цілей, що застосовуються для забезпечення економічної безпеки підприємства, дозволить уникнути неузгодженості управлінських функцій, скоротити час на виконання окремих процесів, оптимізувати використання всіх видів ресурсів та підвищить ефективність безпекозабезпечувальних заходів.

Рис. 1. Етапи формування механізму захисту діяльності підприємства (адаптовано автором на основі роботи [9])

Визначення принципів і цілей формування механізму захисту діяльності підприємства є основою побудови дії такого механізму. Процес взаємодії окремих елементів механізму, логіка та послідовність дій, наявність і характер зворотного зв'язку зумовлені основними принципами формування механізму захисту діяльності підприємства. Установлення системи цілей діяльності задає її вектор як для окремих підрозділів, так і підприємства в цілому, а також обмежує час виконання процесів.

На другому етапі формування механізму захисту діяльності підприємства, який має організаційний характер, відбувається оцінювання стану діяльності досліджуваного підприємства. Результати оцінювання надають підстави для висновків щодо ефективності діяльності підприємства, дозволяють виконати порівняльний аналіз з конкурентами та встановити напрями реалізації безпекозабезпечувальних заходів на підприємстві. Визначення елементів механізму захисту діяльності підприємства надасть змогу побудувати залежності між цими елементами, які створюють структуру механізму.

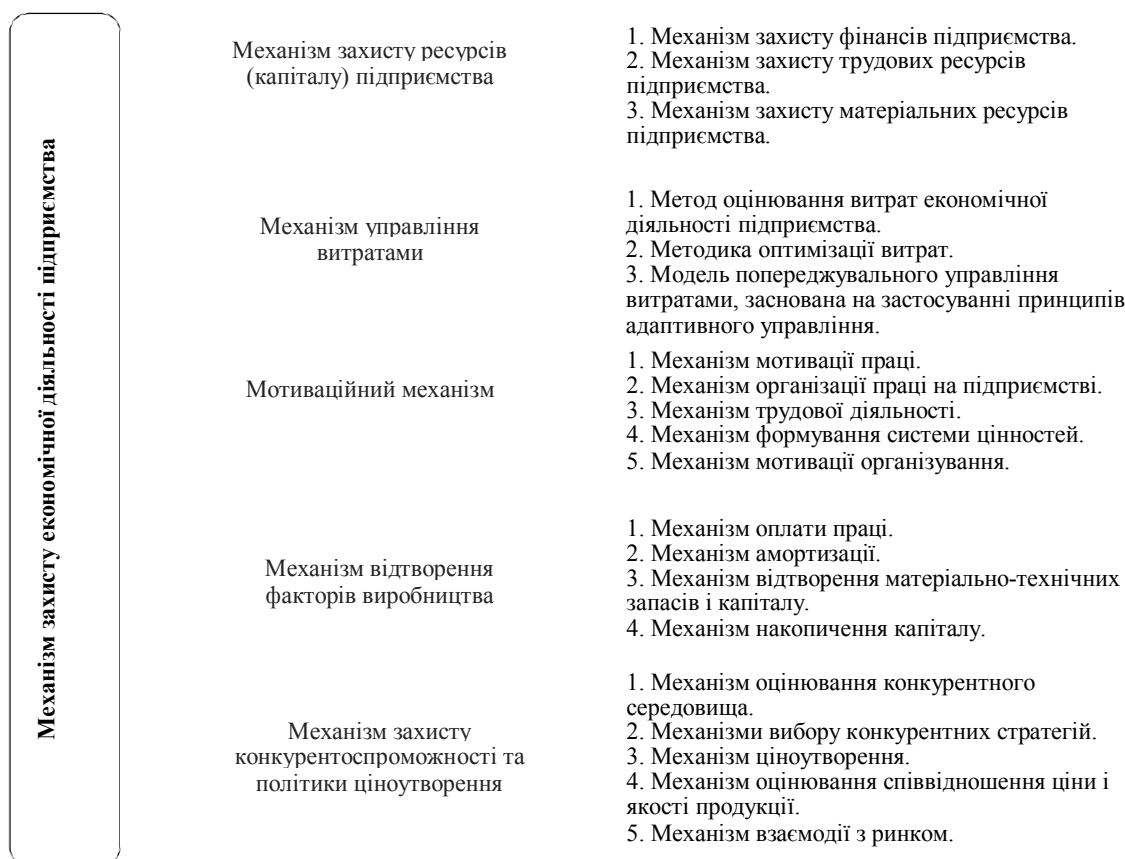
Формування структури механізму захисту діяльності підприємства є важливим етапом його побудови, адже саме відповідність структури цілям підприємства зумовлює мобільність,

адаптивність і результативність механізму. Структурні елементи механізму мають забезпечувати реалізацію певних функцій у безпекозабезпечувальних заходах підприємства. Логіка організаційних та інформаційних зв'язків між ними має відповідати цілям підприємства. Визначення пріоритетних напрямів розвитку механізму захисту діяльності підприємства зумовлено, передусім, необхідністю своєчасного реагування на мінливе зовнішнє та внутрішнє середовище. Зміни впливу чинників на результативність діяльності підприємства потребують швидких змін усередині підприємства. Тому механізм захисту діяльності підприємства має бути достатньо гнучким для здійснення таких змін.

Виконавчий етап формування механізму захисту діяльності підприємства передбачає розвиток пріоритетних напрямів, які встановлюють на основі дослідження синергізму елементів, а також забезпечення результативної взаємодії складників механізму. Взаємний вплив елементів механізму захисту діяльності підприємства зумовлює кінцевий синергетичний ефект. Основним завданням суб'єкта управління є отримання підприємством позитивного ефекту синергії за рахунок упровадження безпекозабезпечувальних заходів. За результатами такого впровадження пріоритетним напрямом розвитку елементів механізму захисту діяльності підприємства є елемент, що найбільше впливає на дію механізму.

Реалізація інформаційної підтримки механізму захисту діяльності підприємства – важливий етап його формування. При цьому особливого значення набуває синтез нових інформаційних технологій оперативного планування розподілу фінансових ресурсів, моделювання яких дозволить підвищити результативність, визначити стратегію й тактику з погляду зменшення витрат, збільшення об'єктивності рішень, що приймаються, і впевненості в їхній надійності. Важливим є не лише накопичення інформації, а й формування підґрунтя для прийняття оперативних управлінських рішень у захисті діяльності підприємства. Тому вважаємо за необхідне детальніше розкрити зміст другого етапу формування механізму захисту діяльності підприємства.

Отже, ґрунтуючись на зробленому раніше твердженні, що механізм є своєрідною системою, необхідно уточнити список його елементів (рис. 2). Структура механізму захисту діяльності підприємства складається з елементів, які, у свою чергу, є механізмами, але значно меншого масштабу. Водночас складові цих елементів представлені механізмами, скерованими на захист та управління певними зонами відповідальності у діяльності підприємства.

Рис. 2. Структурні елементи механізму захисту діяльності підприємства

Ефективність використання певного механізму в ієрархії структурних елементів механізму захисту діяльності підприємства залежить від стану небезпеки та режиму функціонування системи економічної безпеки підприємства. Вибір одного або комбінація кількох механізмів здійснюється керівником підприємства або фахівцями з економічної безпеки залежно від зазначених обставин та на власний розсуд.

Висновки. Структура механізму захисту діяльності на підприємстві має складну будову: вона складається з механізмів, які регулюють конкретні зони відповідальності у забезпеченні економічної безпеки підприємства. До таких зон відповідальності належать управління фінансовими, трудовими, матеріальними ресурсами підприємства, управління витратами, формування мотивації, системи цінностей, управління процесом відтворення факторів виробництва, створення конкурентоспроможності підприємства та продукції. Дія механізму захисту діяльності підприємства зумовлена підвищенням результативності діяльності підприємства, орієнтована на господарські операції, обсяги реалізації, підвищення рентабельності тощо під негативним впливом зовнішнього та внутрішнього середовища, спираючись на економічні, соціальні, організаційно-адміністративні, правові методи управління, використовуючи виробничі, технологічні, інтелектуальні, людські, організаційні, фінансові ресурси.

На вітчизняних підприємствах процес формування механізму захисту діяльності ще неналежно відпрацьований. Це можна пояснити незначним практичним досвідомі недостатньою дослідженістю цього питання на теоретичному та методичному рівнях, що визначає необхідність його подальшого розроблення.

Виходячи з наданого розуміння механізму захисту діяльності підприємства, що ґрунтується на поєднанні процесного, предметно-функціонального й об'єктного підходів до безпекозабезпечувальних заходів, а також з узагальнення досліджених особливостей діяльності підприємства, зазначимо, що реальний механізм захисту має бути конкретним, оскільки він скерований на досягнення конкретних цілей шляхом впливу на певні чинники. Цей вплив здійснюється через використання конкретних ресурсів або потенціалів. Отже, механізм захисту діяльності підприємства має розроблятися для забезпечення стану захищеності підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз з урахуванням економічного аспекту безпекозабезпечувальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Большой экономический словарь: БЭС / [авт. и сост. Л.Б. Борисов]. – М. : Книжный мир, 2001. – 892 с.
2. Воронкова А.Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация: [монография] / А.Э. Воронкова. – Луганск: ВНУ им. В. Даля, 2004. – 320 с.
3. Дідур К.М. Системний підхід до управління підприємством та персоналом підприємства / К.М. Дідур // Ефективна економіка. – 2013. – № 12. – С. 56 – 62.
4. Іванова М.І. Використання системного підходу при управлінні промисловими підприємствами / М.І. Іванова, Д.М. Потьомкін, Н.Б. Мітіна // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва: Міжнародний науковий журнал. – 2010. – № 2. – С. 64 – 77.
5. Ілляшенко О.В. Механізм функціонування системи економічної безпеки підприємства: підхід до побудови / О. В. Ілляшенко // Економіка. Менеджмент. Підприємство: зб. наук. пр. Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Вип. 26. Ч. I. – Северодонецьк: СХУ ім. В. Даля, 2014. – С. 160 – 168.
6. Ілляшенко О.В. Механізми управління у системі економічної безпеки підприємства / О.В. Ілляшенко // Управління проектами та розвиток виробництва: зб. наук. пр. Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Вип. 1(48). – Луганськ: СХУ ім. В. Даля, 2013. – С. 43 – 52.
7. Касьяненко М.М. Організація роботи та управління органами державної податкової служби України: [навч. посіб.] / М.М. Касьяненко, М.В. Гринюк, П.В. Цимбал. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. – 229 с.
8. Кунев Ю.Д. Управління в митній службі: [підруч.] / Ю.Д. Кунев. – К.: ЦУЛ, 2006. – 408 с.
9. Любич Б.Б. Формування механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю металургійного підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Б.Б. Любич. – Луганськ, 2012. – 20 с.
10. Чаленко А.Ю. О понятийной неопределенности термина «механизм» в экономических исследованиях / А.Ю. Чаленко // Економіка промисловості. – 2010. – № 3. – С. 26 – 33.
11. Чернобай Л.І. Теоретичні основи формування процесно-структурованого підходу в менеджменті / Л.І. Чернобай, О.І. Дума // Сучасні проблеми економіки і менеджменту: тези доповід. Міжнар. наук.-практ. конф., 10 – 12 листопада 2011 р. – Львів: Львівська політехніка, 2011. – С. 189–190.

УДК 658: 338.246

Ілляшенко Олена Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства та прикладної статистики. Інститут хімічних технологій Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк). **Механізм захисту економічної діяльності підприємства.** Механізми системи економічної безпеки підприємства розглянуто як структуровану динамічну взаємодію між елементами (підсистемами або власниками процесів) і суб'єктом системи на основі руху інформації від елементів (підсистем або власників процесів) до суб'єкта системи й у зворотному напрямі. Показано, що механізм захисту діяльності підприємства є механізмом другого рівня, який приводитиме у дію вибрані прийоми, методи, способи та засоби захисту діяльності підприємства. На основі поєднання досліджених положень щодо механізмів у соціально-економічних системах сформульовано загальне бачення механізму захисту діяльності підприємства. Описано властивості такого механізму, розкрито зміст етапів його формування. Особливу увагу приділено організаційному етапу. Надано структуру механізму захисту діяльності підприємства, що складається з елементів, які, у свою чергу, є механізмами, але значно меншого масштабу, що регулюють конкретні зони відповідальності у забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: підприємство, економічна безпека, система, механізм, захист, формування, структура.

УДК 658: 338.246

Ілляшенко Елена Викторовна, кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики предприятия и прикладной статистики. Институт химических технологий Восточноукраинского национального университета имени Владимира Даля (г. Северодонецк). **Механизм защиты экономической деятельности предприятия.** Механизмы системы экономической безопасности предприятия рассмотрены как структурированное динамическое взаимодействие между элементами (подсистемами или владельцами процессов) и субъектом системы на основе движения информации от элементов (подсистем или владельцев процессов) к субъекту системы и в обратном направлении. Показано, что механизм защиты деятельности предприятия является механизмом второго уровня. Он приводит в действие выбранные приемы, методы, способы и средства защиты деятельности предприятия. На основе сочетания исследованных положений по механизмам в социально-экономических системах сформулировано общее видение механизма защиты деятельности предприятия. Описаны свойства такого механизма, раскрыто содержание этапов его формирования. Особое внимание уделено организационному этапу. Представлена структура механизма защиты деятельности предприятия, состоящая из элементов, в свою очередь, являющихся механизмами, но значительно меньшего масштаба, которые регулируют конкретные зоны ответственности в обеспечении экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: предприятие, экономическая безопасность, система, механизм, защита, формирование, структура.

UDC 658: 338.246

Illiashenko O.V., PhD, Associate Professor, Department of Enterprise Economy and Applied Statistics, Institute of Chemical Technologies of Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Severodonetsk). **Mechanism of the enterprise economic activity protection.** Mechanisms of the enterprise economic security system are considered as structured dynamic interaction between the elements (subsystems or processes' owners) and the subject of the system basing on information movement from the elements (subsystems or processes' owners) to the subject of the system and backward. It is shown that the mechanism of the enterprise activity protection is a mechanism of the second level. Such a mechanism should activate the chosen methods, ways and instruments of the enterprise activity protection. Basing on the studied ideas combination, concerning the mechanisms in social-economic systems, general idea of the mechanism to ensure the enterprise activity protection is formed. Features of the above mechanism are described. The essence of its formation stages is considered. Special attention is paid to the organizational stage. Structure of the mechanism for the enterprise activity protection is suggested. It consists of elements, which, in their turn, are mechanisms, but of the essentially smaller scale, regulating particular zones of responsibility in providing the enterprise's economic security.

Keywords: enterprise, economic security, system, mechanism, protection, formation, structure.